

מצות תפילה וחצוצרות בעת צרה

1. במדבר פרק י'

(ט) וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְּם בַּחֲצֹצְרוֹת וּבַזָּפְתִּים לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם:

(י) וּבַיּוֹם שִׁמַּחְתֶּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא.

3. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה נט

והמצוה הנ"ט היא שצונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת כל קרבן מקרבני המועדים והוא אמרו ית' (שם י) וּבַיּוֹם שִׁמַּחְתֶּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת. ובבאור אמרו (ר"ה כו ב) שמצות היום בחצוצרות. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בספרי וראש השנה (כו ב, כז א, כט א) ותענית. וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות כשנצעק לפני השם יתעלה והוא אמרו (שם) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם וגו':

4. רמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכות א-ג

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר +במדבר י' על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב +ירמיהו ה' עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה +ויקרא כ"ו והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

5. רמב"ם הלכות תעניות הקדמה

הלכות תעניות. מצות עשה אחת והיא לזעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור. וביאור מצוה זו בפרקים אלו.

6. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה

אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו. ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כוונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו. ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד

ד"א זו תפלה אסמכתא היא או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כעיני עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני י"י אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה והוא הענין שבאר שלמה ע"ה כמו שכתוב (מ"א ח דה"ב ו) בהעצר השמים ולא יהיה מטר וכתוב רעב כי יהיה דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויבו בארץ שערויו כל נגע כל מחלה כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה.

7. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן כה

בענין תפלה לבן נח אם יש לו מצוה ובענין תפלה בעת צרה ח"ו ה' טבת תשכ"ג. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר שלום ריווקין שליט"א.

הנה לענין בן נח אם מחוייב בתפלה, פשוט שאינו מחוייב דהא לא נמנו בהמצות דחייבין בני נח בסנהדרין דף נ"ו וכן לא הוזכר ברמב"ם פ"ט ממלכים שחושב מצות דחייבין בני נח.

ולענין אם יש לו מצוה כשמתפלל להשי"ת נראה שיש לו כמפורש בקרא בישיעה כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ופרש"י שם ולא לישראל לבדם, ואם הוא לגרים שיתגייירו הא הם כישראל ממש וזה היה נקרא לישראל לבדם לכן ברור שקאי גם לבני נח שלא נתגייירו ומקיימים רק מצות שחייבין בני נח, וא"כ הרי הוא כמפורש שאף שפטורין מתפלה מ"מ כשמתפללים להשי"ת עושין מצוה, דאל"כ איזה שבח הוא במה שיקרא בית תפלה לכל העמים אם אין להנכרים שום מצוה בתפלתם. ומסתבר שהוא בחשיבות דאינו מצווה ועושה ובשכר זה. ולהרמב"ם פ"י ממלכים ה"ט שאסור לבן נח לחדש מצוה ולקיים בדעתו שמצווה על זה והא דכתב בה"י שבן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו הוא כפי' הרדב"ז שעשאה בידיעה שאינו מצווה ע"ז אבל מ"מ רוצה לעשותה, יהיה גם בתפלה כן דמ"ש משאר מצות.

אבל נראה לע"ד דהוא רק לקבוע חיוב להתפלל אף כשאין לו צורך מיוחד לבקש איזה דבר אבל כשמתפלל רק כשיש לו צורך כגון שיש לו חולה או שאין לו פרנסה הוא כחיוב ממש, ולא קשה ממה שלא החשיב זה למצוה מיוחדת בחיובי בני נח, משום דזהו עיקר האמונה בהשי"ת שרק הוא הנותן פרנסה והרופא חולים וכשאנו בוטח על השי"ת ואינו מתפלל אליו הרי הוא כאינו מאמין בו ומאמין בדברים אחרים, ואמונה בהשי"ת אף שלא הוזכר זה במנין הז' מצות ודאי הוא מחוייב להאמין, שהרי אף קיום כל הז' מצות אם לא עשאו מחמת שהשי"ת צוה בהן בתורה, מפורש ברמב"ם ספ"ח שם שלא נחשבו כמקיימים ואינם מחסידי אה"ע עיין שם, וא"כ בהכרח שמחוייב להאמין בהשי"ת וגם שנתן התורה, וממילא הרי רק ממנו צריך לבקש פרנסה ורפואה וכל דבר.

8. מגיד משנה הלכות תעניות פרק א הלכה א

[א] מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ומפורש בספרי. וראיתי לרבינו בספר המצות שלו שמנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצוה אחת ותמה אני למה שהרי שני פסוקים הם בכתוב. ונראה שדעתו ז"ל שהמצוה היא אחת כללית לתקוע בחצוצרות במקדש בעת הקרבנות ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן בשתי מצות ועוד צ"ע. ויתר הדברים שכתב רבינו כאן דברים ברורים וראויין אליו ומפורשים בספרא ובספרי:

9. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קסט

במה שאין נוהגין לתקוע בתענית צבור ב' דר"ח מרחשון תשי"ג. מע"כ ידידי הרה"ג המופלג מוהר"ר מרדכי שפעלמאן שליט"א.

מה שהקשה כתר"ה על מה שכתב הריטב"א שלפי הסברא שצריך חצוצרות בתענית נהגו בצרפת שלא לתקוע לעולם בתענית צבור כיון שאין לנו חצוצרות, וכי אין אנו יכולים לעשות חצוצרות של כסף, הנה לע"ד משמע שלהסוברים שהתקיעה היא בחצוצרות צריך דוקא באלו החצוצרות שנעשו לתקוע בהם במקדש דוקא. דלכן ניחא מה שכלל הרמב"ם למצוה אחת התקיעות שבשעת הקרבנות והתקיעות שבעתות הצרות בספר המצות מ"ע נ"ט ובמנין המצות בתחלת החבור של היד החזקה והמ"מ בריש הלכות תעניות הקשה עליו עיין שם. אבל הוא משום דצריך דוקא חצוצרות שבמקדש לכן מפרש שהיא המצוה מה לעשות בחצוצרות שציונה תורה לעשות שהוא ממילא מצוה אחת כל מה שתוקעין בהן. וזהו אולי כוונת המ"מ בתירוץ שהמצוה היא אחת כללית לתקוע בחצוצרות במקדש בעת הקרבנות ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן בשתי מצות עיין שם ושייך זה רק כשצריך לתקוע באותן החצוצרות דמקדש דוקא אבל אם היה הדין בכל חצוצרות שאין שייך שתהיה המצוה מה לעשות בחצוצרות אלא שהוא על מעשה התקיעה ודאי הי"ל לחושבם לשתי מצות כמו שחושב תקיעת שופר דר"ה ותקיעת שופר דיוה"כ דיובל בשתי מצות במצוה קל"ז ובמצוה ק"ע. וזה סובר הריטב"א אליבא דמנהג צרפת שסברי שהתקיעה בתעניות היא בחצוצרות כדעת הרמב"ם א"כ הוא דוקא בחצוצרות דמקדש לכן לא נהגו לתקוע לעולם דהרי אין לנו החצוצרות.

10. ספר החינוך מצוה שפד

משרשי המצוה, לפי שבשעת הקרבן היו צריכין לכוון דעתם יפה בענינו כמו שידוע שהוא נפסל במחשבות ידועות, וגם כן צריך הקרבן כוונה שלמה לפני אדון הכל שציונו עליו, וגם כן בעת הצרה צריך האדם כיוון גדול בהתחננו לפי בוראו שירחם עליו ויצילהו מצרתו, ולכן נצטוו בתקיעת החצוצרות בעתים אלה. לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדול אל הדברים. כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן, ואין דבר יעוררהו כמו קולות הנגון, ידוע הדבר, וכל שכן קול החצוצרות שהוא הקול הגדול שבכל כלי ניגון. ועוד יש תועלת נמצא בקול החצוצרות לפי הדומה, מלבד ההתעוררות אל הכוונה, כי בכח הקולות יסיר האדם מלבו מחשבת שאר עסקי העולם ולא יתן לב באותה שעה כי אם בדבר הקרבן, ומה אאריך וידוע זה לכל אשר הטה אוזן לשמוע חצוצרות וקול שופר בכוונה.

11. חזקוני במדבר פרק י פסוק י

(י) ותקעתם בחצצרת כדי שישמעו ישראל וידעו כי הקרבנות קרבים ויכוונו לבם לשמים. ועל זבחי שלמיכם כבשי עצרת שהרי לא היו תוקעים רק לקרבן צבור וחובה. והיה לכם לזכרון שהרי ביום שמחתכם דהיינו במועדיכם ותקעתם על עולותיכם וכשתתקעו ותריעו למלחמה יזכור לכם זכות הקרבנות ונושעתם

12. אב"ע בספר יסוד המורא

וצוה להריע בחצוצרות על העולות להיות לזכרון בהריעם במלחמה

13. מצות המלך מצוה נט

היוציא מכל זה דיסוד דין חצוצרות שעל הקרבנות הוא בעצם דין החצוצרות בעת המלחמה, דהיינו דכדי שיהא לנו זכות הקרבנות בעת המלחמה, צוה שיהא תוקעין בקרבנות שעי"ז יהא התקיעות במלחמה מעורר זכות הקרבנות..

14. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף לא עמוד ב

[במעמדות] במעשה בראשית וכו'. מנהגי מילי? אמר רבי אמי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, וכתוב ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! שמא חס ושלום ישראל חוטאים לפניך

ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? - אמר לו: לאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, במה אדע? - אמר לו: קחה לי עגלה משלשת וגו'. - אמר לפניו: רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? - אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן, ומוחל אני על כל עונותיהם.

15. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד א

מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.

16. שמו הטוב סוכות

לכאורה הדבר מאוד מוזר דדוקא בזמן שמחתנו תקנו חכמנו לשפוך לב בתפלה של הושענות ויותר הי מתאים תפלות אלו לימי הדין שעברו עלינו, ולמדנו מזה דעיקר תפלת האדם אינו כשזקוק לרחמי שמים דאז מוכרח הוא להשליך על ד' יהבו ומי שיש לו חולה בבית בטח ירוץ לביהכ"נ לעשות מי שברך אבל בזמן האסיף כשהבית מלא כל טוב והוא מלא שמחה דוקא אז הזמן להודות ולבקש מאתו יתברך שלא יאבד ממנו.

ומסופר בשם הקדושת לוי דכשהביאו לפניו גבר אלם שבהיותו עשיר התעקש ורצה להיות ש"ץ על הימים נוראים לדאבון בני העיר לפי שלא הי הגון לכך וענה והסביר לו הקדושת לוי כי ג' מיני תפלות הם תפלה לדוד שהי נעים ומירוח ישראל וקולר נעים, ותפלה למשה שאף שאינו מזמר יפה הלא הוא ת"ח מופלג וראוי להיות שליח צבור, והלא ברור שאינך יכול להתפלל תפלות כאלו ונשאר רק תפלה לעני שיש לו לב נשכר ונדכה שהקב"ה מקבלו בספ"י ולזה יש לך ברירה אם תרצה להיות העני ואז תוכל להתפלל ומנכן שברך ולא רצה עוד להתפלל, מ"מ למדנו דגדלה מעלת תפלה למשה דהיינו דוקא בימי חג שמחתנו דאז אנו ברום המעלה ואז יאה ונאה לומר הושענות.

17. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מא עמוד א

שם. בגמ' - מנ"ל דעבדינן זכר למקדש. כשמביאה הגמ' במס' ב"ב (ס ב) את מנהגי האבילות בזה"ז שהם זכר למקדש כגון כשסד אדם את ביתו בסיד משייר בו אמה על אמה כנגד הפתח בלתי מסויד זכר למקדש, וכן מנהג שימת האפר בראשי החתנים זכר למקדש, היא מבארת הטעם ע"י הפסוק "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". ולכאורה קשה, למה לא הביאה הגמ' דידן אותו הפסוק ואותן ההלכות דאבילות זכר למקדש.

ונראה שבזכר למקדש יש שני דינים:

(א) הלכות אבילות זכר למקדש, זוהי הגמ' בב"ב, היסוד של דינים אלו נלמד מהפסוק "אם אשכחך ירושלים" והוא לזכור ירושלים כפי שהיתה ולהתאבל על חורבנה.

(ב) דין לזכור את המצוות הקשורות למקדש - היינו להעלות על לבנו את המקדש כשהיה בבניינו. ב"ב, וזוהי הסוגיא שלפנינו. יסוד דינים אלו מהפסוק "ציון היא דורש אין לה", אין בכך חלות אבילות על העבר, אלא קיום על שם העתיד לבא כשהמקדש יבנה.

ויתכן שזכר כפול זה מרומז בקרא במגילת איכה "זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם". "מי עניה ומרודיה" - היינו החורבן והאבילות עליו. "כל מחמדיה" - היינו המצוות שנתקיימו במקדש מאז ואנו מקיימים אותן עתה ע"ש המקדש כשיהיה בבנינו.

18. ספר מסילת ישרים פרק יט

והנה החסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאוה לגאולה לפי שבה יהיה עליו לכבוד השם יתברך, והוא מה שכתב התדב"א שהבאנו למעלה, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים וכו', ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי. ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים וכו', המפני תפילתי יכנסו הגליות ותצמח הישועה? תשובתו בצדו, כאותה ששנינו (סנהדרין ל"ח): לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה.

19. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג עמוד א

. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

20. רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה א

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים,

הקשה מרן רי"ז הלוי זצ"ל על נוסח העיקר השנים עשר שבשלושה עשר העיקרים

שבסידור: "אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה עם כל זח אחכה לו בכל יום שיבוא". ולכאורה ייפלא הנוסח שבעיקר זה שהוא בדרך קושיא ותירוץ - אף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה - מה שלא מצאנו כן בשאר העיקרים, אף על פי שגם בשאר העיקרים יכלו לנסח שיש לכאורה קושיא על העיקר. למשל: "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו". הרי אפשר להוסיף על כך קושיא ולומר: ואף על פי שצדיק רוע לו ורשע וטוב לו, עם כל זה וכו'. וכמו כן: "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו דמיון כלל". גם כאן היתה אפשרות להוסיף קושיא: ואף על פי שבתורה נאמר "ותחת רגליו", "כתובים באצבע אלקים", "יד ה' וכו' - הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות ודיברה תורה כלשון בני אדם והכל לינויים הם (וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק א, ט). רואים אנו איפוא שלא באו כאן להקשות ולתרץ, אלא לקבוע העיקר כמו שהוא, מה שמחוייבים להאמין, ואם כן מאי שנא עיקר זה דאמונת ביאת המשיח?

אבל האמת - אמר מרן זיע"א - שאין כאן כלל קושיא ותירוץ, אלא שמבוארים

כאן שני העניינים שנקט הרמב"ם בהלכה המצוטטת בראש מאמרנו. בדבריו מבואר שלא די "להאמין בו" בלבד, אלא שמחוייבים להיות בבחינת "מחכה לביאתו". כלומר, להאמין שיכול לבוא בכל רגע ממש, וממילא מחכים לביאתו בכל רגע ממש. ומבואר ברמב"ם שאפילו המאמין בו אלא שאינו מחכה לביאתו גם הוא נקרא כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים, רחמנא ליצלן. דמה שאינו מחכה לביאתו בכל רגע ממש, היינו מפני חסרון אמונתו שיכול לבוא בכל רגע כשיעלה הרצון מלפני הבורא יתברך שמו, זוהי גופא כפירה רחמנא ליצלן.

מעשה מבואר היטב הנוסח שבסידור שכלולים בו שני העניינים הנזכרים: "אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח" – הוא הענין שמאמין בו. ובהמשך באו לפרש שלא רק מאמין בו אלא גם מחכה לביאתו – "ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא". אין כאן קושיא ותירוץ, אלא הדגשת הציפיה – שכל כך מחכה לו בכל יום שיבוא, ואף על פי שיתמהמה אין זה מונע כלל מלחכות. והוסיף מרן זיע"א ואמר: "ולא רק 'בכל יום', אלא – 'כל היום'. כמו שאומרים אנו בתפילה 'כי לישועתך קוינו כל היום', בלי הפסק כלל, במשך כל היום. (מועתק מספר "רבותינו", עמ' רג)

22. ספר מצוות קטן מצוה א יום ראשון. מצות התלויות בלב

לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובד' רוחות כדכתיב (שמות כ') אנכי ה' אלהיך וגומר, וכתיב (דברים ד') וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ודרשו חכמים אפילו באויר. לידע, פירוש לאפוקי מן הפילוסופין שאמרו שהעולם נוהג מאליו במזלות. ואין לו מנהיג ולא דבר, ואפילו קריעת ים סוף ויציאת מצרים וכל הנפלאות שנעשו במזל היו. ויש לנו להאמין כי שקר הם דוברים. אכן הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כולו ברוח פיו. והוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה שנאמר (תהילים ל"ד) מה' מצעדי גבר כוננו. ובזה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת דף לא) ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה. והיכן כתיב מצוה זו. אלא ש"מ בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר. ועל כרחין מאחר שהוא דיבורג), הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלהיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם. וכן יושענו ברחמינו שנית, כדכתיב (דברים ל') ושב וקבצך מכל העמים וגומר..

מאמר צפית לישועה

א.

כתוב הרמב"ם בהל' מלכים (ריש פ"א), המלך המשיח עתיד לעמוד וכו' וי' מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים ויגיד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שגאמר (דברים ל) ושב ה' אלקיך את שביתך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך ויקצוה השמים וגו' והביאך ה', ע"כ. ויש לדקדק בדבריו, דבשלמא מי שאינו מאמין בו הוא כופר, שהרי התורה העידה עליו, אבל מי שאינו מחכה לביאתו, ומשמע אף שמאמין בביאת המשיח אלא שאינו מחכה לביאתו, והיינו שטוב געינו המצב הנוכחי כמות שהוא ואינו מצפה לישועה, ולמה נקרא משום זון בלבד בפר' בתורת משה הרי הוא מאמין במה שכתוב בתורה.

וי"ל בבי' הענין, דהנה ענין ביאת המשיח הוא התיקון הגמור של הבריאה במלכות ש-ד', שאז יקיים היעוד של כי מלאה הארץ דעה את ה' ואת רוח וטומאה אעביר מן הארץ, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. זו התכלית שלמענה נרא השי"ת את כל הבריאה. וכל המציאות הנוכחית של הבריאה, מציאות של עולם השקר והזוהמא, ועולם מלא תלאות וצרות, היא רק פרוזודר להיע זרובו אל התכלית הנרצית, שהיא תיקון העולם במלכות ש-ד'. וכמש"כ הרמב"ן וסידורו ע"ת על פרשת התשובה בפ' נצבים, והיה כי יבואו עליך כל הדברים וחאלה וגו' ושבת עד ה' אלקיך וגו' ושב ה' אלקיך את שביתך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו', שכולה נאמרה על אחרית יומים. ועפ"ז מפרש הפסוק שנאמר להלן, ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב יועדך לאהבה את ה' אלקיך וגו', דקאי נמי על ימות המשיח, וכלשונו "כי מונח הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן וחורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב, ובעונש כרצונם ברע. אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן, כי החמדה והתאוה

עולה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה, וישב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו וכו'. וזהו שאמרו רבותינו (שבת קנא): והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה וכו', עכ"ל. והיינו מפני שבימות המשיח יתוקן העולם במלכות ש-ד' ויתאו אך לטוב. וכן כותב גם הרמב"ם (בהל' תשובה פ"ז), וכבר הבטיחה תורה סוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר והיה כי יבוא עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך ושב ה' אלקיך וגו', ע"כ. והיינו שבקץ הגלות יופיע אור גדול של תשובה עד שכולם יתאו אך לטוב.

ולאור זה י"ל שהאמונה בביאת המשיח והצפי לישועה היא מסקנה מוכרחת מהאמונה השלמה, שיהודי המאמין כי בששת ימים עשה ה' את כל הבריאה, השמים והארץ וכל צבאם, ויש לו את ההכרה הנכונה כי לא לתרו בראה, ולא יתכן שברא הקב"ה את הבריאה בשביל שתהיה כפי שהיא כעת, עולם שכולו רע, מלא זיהמה וטומאה ונתון תחת שלטון הרע, הרי שבהכרח כל זה אינו אלא שלב בדרך אל התכלית, כי כן יסד המלך מלכו של עולם שסדר הבריאה יהיה ע"ז תשובה והודו נהורא, אך תכלית הבריאה היא שתגיע לבסוף למדרגה העליונה של ומלאה הארץ דעה את ה', לתקן עולם במלכות ש-ד' ולהפנות אליך כל רשעי ארץ, שאז תשתנה כל הבריאה לטוב המוחלט, ותתבטל כל מציאות הרע כמש"נ ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. וכל מציאות הבריאה עתה היא רק מעבר ופרוזודר להגיע בעדו אל התיקון הגמור בביאת מלך המשיח, שאז יתגלה בכל הבריאה כי לה' המלוכה ומושל בגוים.

נמצא א"כ שזה שאמונתו שלמה ובהירה וחדוד בהכרת הדעת במהות תכלית הבריאה, אצלו כל המציאות הנוכחית של הבריאה היא כדבר ארעי העומד בכל רגע להסתתים ולהגיע לתכליתו, והאמונה בביאת המשיח היא אצלו כדבר המובן מאליו שאי אפשר להיות אחרת, והיא חלק בלתי נפרד מהאמונה שמאמין בהשי"ת שברא את העולם למען יכירו הנבראים כח מלכותו, וע"כ מצפה בכל עת לביאתו. ולאור זה הרי מובן שמי שאינו מחכה לביאתו אות הוא שעצם האמונה פגומה אצלו, שצ"ל לו את המבט הנכון על הבריאה ותכלית רצון ה' בבריאתה, ולכן אין הבריאה במצבה הנוכחי אצלו כפרוזודר גרידא בדרך אל התכלית שהוא הטקלין לתקן עולם במלכות ש-ד' בביאת מלך המשיח, והר"ז פגם יסודי בעיקרי האמונה.

Handwritten text at the bottom right corner, possibly a signature or date.

קונטרס ההרזוגה עליך

לומר כי ירושלים אמנם תיבנה כשיבספו בני ישראל לה תכלית הכסף יו שייחוננו אביה ועפרה. ומפני זה יש התגברות היצה"ר על ישראל למעט און הצפה לישועה היות שהגאולה תלויה בזה, וכל שישאל מגבירין את צפיונו לישועה הריהם ממשיכים ומקדבים יותר את הגאולה, ע"כ מתגבר היצה"ר במיוחד לבלבל את הדעת שלא יצפו לישועה במדגה הראויה, כי זהו הדנו המקרב את ביאת המשיח ומקרב את תיקון העולם במלכות ש-ד' ובמזיא בספה"ק ב'י מה שאומרים בתפלה בבקשת את צמח דוד עבד מהרה תצונו וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום וכו', דאמריו כי לישועתו קוינו כל היום אינו מובן לכאורה דמה נתינת טעם הוא זה, שאם נזכה ונן הדין הרי גם בלי קיווי נזכה ואם ח"ו לא נזכה וכו', אך הכונה ע"פ האוויר כי הצפיה לגאולה לישועה היא המקרבת את בלאת משיח בן דוד, וזה שאנו מבקשים את צמח דוד וכו', שגם אם אין לנו זכות עדיין, בכל זאת מווי תצמיח כי לישועתך קוינו, ובזכות הקיווי הזה כדאי שתגאלנו. וכן אוננו גם בקדושה בשחרית דשבת, ממקומך מלכנו תופיע ותמלך עלינו מה"ו יי מחכים אוננו לך.

3.

יתכן לפרש עוד בענין המיוחד של דרגת צפיה לישועה שיש באוננו ביאת המשיח, דהנה הגאולה והישועה תהיה בבחי' ותגלה ותראה מלכנו עלינו, כבזמן ביהמ"ק והקרבת הקרבנות, שנזכה להתגלותו עלינו ולהיגונו ויני השכינה ומאבהבתו וקרבתו אל עמו, אשר עם ישראל בלעדי זה אין לו ויונו כלל, כשאינו מרגיש את קרבתו ודבקתו ית', וזהו הסורים הקשים גיונו להם כאשר נדמה שהקב"ה הרחיק אותם ונדרחו מפניו. והאמונה בביאנו נושית וההשתוקקות והצפיה לישועה הם הכח המחזק תמיד את הדבקות ג' יו' ולכן קבעו חז"ל בשמו"ע את התפלות על בנין ביהמ"ק ועל ביאת המשיח, וענין אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, דנכלל בזה ההשתוקקות והאגועים המקשרים והמדבקים בין הדבקים, וכדוגמת אהבים נאמנו יונו בהיותם מרוחקים זמ"ז הרי ההשתוקקות והאגועים מקשרים אוננו ויוני, וגם הבכיות של עם ישראל בת"ב על חורבן ביהמ"ק תוכס רצון אוננו והשתוקקות לביהמ"ק. וכן תפלות המוספין בימים טובים שמוסדים ע"י ויניו תשוקתו ויונועיו בהשתפכות הנפש, אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותו ע"ינו מהרה ונוחי ונושא עלינו מהרה לעיני כל חי וכו', והביאנו לציון עיון ויניו וכו' וישו ויניו, יינין את קרבתנו חובותינו וכו', וישו ועלה ורואה וכו' יי

קונטרס ההרזוגה עליך

ב.

ועל זאת אנו מבקשים ל'פ ביום בתפלת שמו"ע, את צמח דוד עבד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה, שיהודים חוזרים על כך תמיד שמצפים לישועה, כי יודעים שלא הישועה שמצפים לה הרי כל העולם הוא אין ואפס ואינו כלום, שהרי כל מציאותו הוא רק פרודור להגיע בעדו לישועה בביאת מלך המשיח. וכן מצינו בחז"ל (שבת לא.) שבשעה שמכניסים אדם לדין שואלים אותו קבעת עתים לתורה וכו' צפית לישועה, שאירי כאן ביהודי כשר שעסק בתורה ובמצוות, ואעפ"כ עדיין שואלים אותו צפית לישועה, כי השאלה אינה אם האמין בביאת המשיח, אלא האם צפית וחכית שתתקיים תכלית רצונו ית' בבריאה בתיקון עולם במלכות ש-ד'. וענין זה הוא מן השאלות העיקריות ששואלים אדם לאחר פטירתו, וכמו ששאלת קבעת עתים לתורה היא עיקר העיקרים, כך שאלת צפית לישועה, כי הצפיה לישועה גם היא אחד מן העיקרים היסודיים הצריכים להיות מושרשים ביהודי.

ומלבד מה שנתבאר שחסרון בצפיה לישועה הרי הוא גם חסרון מהותי בהבנה של ביאת המשיח ותכלית הבריאה, יש עוד משמעות לצפיה לישועה ע"פ מה שנתבאר בספה"ק שבכח האמונה להמשיך הדבר שמאמינים בו, וזהו משאחז"ל בזכות אמונה נגאלו אבונונו ממצרים ובזכות אמונה עתידים להגאל, וכמו שנאמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו', שאין הכונה על עצם האמונה בהש"ת שברא את העולם, אלא האמונה בגאולה שהאמינו כי פקד ה' וזה גם היה חשש משרע"ה באומרו והם לא יאמינו לי, שאמנם ישראל מאמינים בני מאמינים הם, אך חשש שלא יאמינו בגאולה, בהיותם סבורים שאינם ראויים כבר לגאולה. ובאמת רק בזכות האמונה הזו נגאלו. וכן גם בזכות אמונה—עצגגגג להגאל, שהכח להמשיך את הגאולה הוא האמונה בה והצפיה לישועה. וכמו שמצינו בענין האמונה בהשגחה פרטית, שכל כמה שאמונתו של יהודי יותר חזקה ובהירה בהשגחה הפרטית, שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והשגחתו ית' פרושה על כל צעד ושעל של הנהגת העולם והנבראים, כך זוכה הוא שאכן תהיה פרושה עליו השגחה פרטית ושמידה מיוחדת. כן גם לגבי הגאולה העתידה, האמונה במלך המשיח והצפיה לביאתו ממשיכים את הגאולה. ואי בילקוט איכה, דוד שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלין. ורעיון זה מזכר גם בספר הכוזרי, שכתב (במאמר ה' פכ"ו) עה"פ אווה תקוט ורחם ציון כי עת לחנה כי בא מועד, כי רצו עבדך און אורי ואו עמיה יחוננו, וצונו